mülkiye dergisi
Kitap İncelemesi

Özel Alanın Politikleşmesi: “Kırk Yedi’liler”de Aile, Duygu Rejimleri ve İktidar

Feryat Bulut, Ardahan Üniversitesi
ORCID: 0009-0008-1344-7561
E-Posta: feryatbulut@ardahan.edu.tr

Füruzan’ın ilk romanı *Kırk Yedi’liler*, 1975’te Türk Dil Kurumu Roman Ödülü’nü almış, yayımlandığı tarihten itibaren hem “12 Mart romanı” hem de “68 kuşağı romanı” olarak anılan bir metin olmuştur. Roman, Türkiye’de 1960–1970’ler arasındaki siyasal dönüşümleri, ortalama 1947 doğumlu bir kuşağın deneyimleri üzerinden tartışırken; aile, sınıf, modernleşme, devlet şiddeti ve kadınlık halleri gibi sosyal bilim literatürünün temel temalarını edebi zeminde bir araya getirir.

Bu inceleme, *Kırk Yedi’liler*’i bir “dönem romanı” olmanın ötesinde, modernleşme, kuşak çatışması, toplumsal cinsiyet ve siyasal şiddet tartışmaları bağlamında ele almayı amaçlamaktadır. İncelemede özellikle kuşak ve aile ekseni, sınıfsal konumlanma, kadın öznenin deneyimi ve bellek/tanıklık boyutları üzerinde durulacaktır.

Romanın merkezinde, Erzurum’dan İstanbul’a, oradan da 12 Mart sonrasının cezaevi ve sorgu mekânlarına uzanan hayat çizgisiyle Emine Semra Kozlu yer alır. Emine, öğretmen anne-babanın “küçük burjuva” sayılabilecek evinden çıkıp İstanbul Üniversitesi’nde sosyoloji öğrencisi olan, 68 öğrenci hareketi içinde siyasallaşan bir genç kadın figürüdür. Çevresinde Haydar, Melek, Zülkadir, Şerife gibi farklı sınıfsal ve bölgesel kökenlerden gelen arkadaşları; aile halkasında ise annesi Nüveyra, babası Selahattin, ablası Seçil ve kardeşi Kubilay yer alır.

Anlatı, çizgisel olmayan kırık bir kronolojiye sahiptir. Roman, Emine’nin cezaevindeki “şimdi” zamanından açılır; işkence sahneleri ve sorgu bölümleri, sürekli çocukluk ve ilk gençlik anılarına, Erzurum yıllarına, Güllü Köşk benzeri burjuva mekânlarına, öğrenci eylemlerine ve aşk ilişkilerine geri dönüşlerle iç içe geçirilir. Bu yapı, bireysel belleğin travma karşısındaki sıçramalı işleyişini görünür kıldığı gibi, resmi tarihin kronolojisine alternatif bir “iç tarih” önerir.

Romanın temel eksenlerinden biri, Cumhuriyet modernleşmesi ile 47’liler kuşağı arasındaki gerilimdir. Emine ve arkadaşları, Cumhuriyet’in

Makale Gönderim Tarihi: 28.11.2025, Makale Kabul Tarihi: 21.01.2026

"öğretmen-memur ailesi" ideali içinde yükselen, kentlileşmiş, eğitimli bir orta sınıfın çocuklarıdır. Bu kuşak, ebeveynlerinin "makul, uyumlu, devletle barışık" modernlik anlayışını reddederek radikal bir siyasal itiraz geliştirir.

Kozlu ailesi bu gerilimin yoğunlaştığı bir laboratuvar gibidir. Nüveyra ve Selahattin öğretmenler, idealist Cumhuriyet öğretmeni imgesini taşımakla birlikte, pratikte iktidarla mesafesini korumak yerine ona eklemlenen, sınıfsal ayrıcalıklarını koruyan figürler olarak resmedilir. Emine'nin gözünde ebeveynler, "eğitim", "ülkü" ve "vatan sevgisi" kavramlarını tekrar ederken, bunları sorgulamayan ve toplumsal eşitsizlikleri yeniden üreten bir küçük burjuva ahlâkını temsil ederler. Bu durum, romanı kuşak çatışmasını merkeze alan bir aile romanı haline getirir.

Seçil ve Kubilay karakterleri, modernleşme ile sınıf atlama arzusunun iki ayrı yüzünü temsil eder: Seçil, zengin bir avukatla evlenerek Nüveyra'nın arzuladığı "güvenceli" ve gösterişli hayatı kurar ama intiharla sonuçlanan bir varoluşsal boşluk yaşar; Kubilay ise dışarıdan bakıldığında "başarılı" görünen, fakat siyasal ve ahlaki açıdan son derece uyumlu, silik bir figürdür. Böylece Füruzan, modernleşmenin yalnızca kamusal bir proje değil, aile içi hiyerarşiler ve duygusal ilişkiler üzerinden işleyen bir süreç olduğunu da gösterir. Bu okuma, literatürde romanın 12 Mart bağlamında değil, aynı zamanda modernleşme ve küçük burjuvazi eleştirisi çerçevesinde tartışılmasına da imkân tanımıştır (Genceli ve Şengül, 2020).

Roman, sosyalizm ile kapitalizm arasındaki ideolojik karşıtlığı doğrudan teorik tartışmalar üzerinden değil, gündelik hayat pratikleri ve duygusal ilişkiler üzerinden kurar. Emine ve çevresindeki devrimci öğrenciler, işçi sınıfını ve ezilenleri savunduklarını düşünürken, aileleri ve yetiştikleri çevre, küçük burjuva bir konfor ve "el âlem ne der?" mantığı içinde şekillenir.

Kiraz, Leylim Nine, Nazik Kadın, Ramazan Efendi gibi figürler, ev içi emek, gündelikçi kadın işçiler ve göçmen işçi emeği üzerinden sınıfsal eşitsizlikleri görünür kılar. Özellikle Kiraz'ın "evin kızı" olarak tanımlanıp fiilen vasıfsız bir çocuk işçi gibi çalıştırılması, Emine'nin çocuk belleğinde derin bir adalet duygusu uyandırır ve onun ilerideki siyasal yönelişini besler. Genceli ve Şengül'ün de (2020) işaret ettiği gibi, romanda işçi sorunları ve gelir adaletsizliği, sosyalist ideolojinin soyut ilkelerinden çok somut insan ilişkileri ve bedenler üzerinden temsile kavuşur.

Öte yandan, Füruzan bu ideolojik karşıtlığı tek yönlü bir propaganda zemini haline getirmez. Devrimci öğrencilerin halkla kurdukları ilişki, kimi zaman

dile ve deneyime tercüme edilemeyen bir teorik bilgi olarak kalır. Haydar'ın ağabeyi Kurban'la yapılan konuşmalar, ideolojinin halkla buluşmasındaki kırılmaları ve sınıfsal mesafeyi açığa çıkarır. Bu bakımdan roman, sosyalist hareketin kendi içindeki kör noktaları ima eden, ama bunu sert bir otokritik yerine empatik bir anlatımla yapan bir metindir.

Kırk Yedi'liler, 12 Mart dönemine dair romanlar içinde kadın özne anlatısını merkeze alması bakımından özel bir yere sahiptir. Emine, hem devrimci bir militan hem de bedenine yönelen şiddetin hedefi olan bir kadın olarak konumlanır. İşkence sahnelerinde, devletin zor aygıtının cinsiyetlendirilmiş yapısı son derece çıplak biçimde görünür: Emine'nin bedeninin aşağılanması, yalnızca bilgi elde etme çabasının değil, patriyarkal bir iktidar gösterisinin de parçasıdır.

Roman, kadın karakterleri, "bekleyen sevgili", "fedakâr anne" gibi rollere hapsetmez. Emine'nin yanı sıra Seçil, Melek, Şerife, Nazik Kadın gibi kadınlar, arzuları, hataları, kararları ve kırılganlıklarıyla tam anlamıyla özne olarak çizilir. Bu yönüyle metin, toplumsal cinsiyet çalışmalarında sıklıkla vurgulanan, askeri müdahale ve siyasal şiddet dönemlerinin genellikle erkek deneyimi üzerinden yazıldığı tezine güçlü bir istisna oluşturur (Şen, 2006).

Seçil'in hikâyesi, kadınların "sınıf atlama" stratejisi olarak evlilik kurumuna yöneltilmesini; bu stratejinin duygusal ve ruhsal bedellerini çarpıcı biçimde gösterir. Nüveyra'nın kızının intihar girişimlerini bile "iyi bir evlilik" ve "toplumsal prestij" açısından değerlendirmesi, kapitalist yaşam tarzının kadın bedenini ve duygularını nasıl bir yatırım alanına dönüştürdüğünü ortaya koyar. Böylece roman, patriyarka ile kapitalizmin kesişimini, aile içi ilişkiler üzerinden somutlaştırır.

Roman, 1968 öğrenci hareketinden 12 Mart 1971 muhtırasına uzanan süreçte, sıkıyönetim rejimi, gözaltı, işkence ve cezaevi deneyimini merkezî bir eksene yerleştirir. Ancak Füruzan, Berna Moran'ın 12 Mart romanları için belirttiği "estetikten feragat eden çıplak gerçekçilik" çizgisini birebir takip etmez; şiddeti ayrıntılı biçimde gösterirken, bunu yoğun bir iç konuşma ve duygu örgüsüyle birleştirir.

Emine'nin iç monologları, hem işkence karşısında ayakta kalma stratejisi hem de siyasal yenilgi ile bireysel travmanın iç içe geçtiği karmaşık ruh halinin ifadesidir. Vietnam, Filistin, İspanya iç savaşı, Cezayir, Lumumba gibi figür ve olaylara yapılan gönderimler, Emine'nin kendini yalnızca

Türkiye bağlamında değil, küresel özgürlük mücadeleleri zinciri içinde konumlandırmasını da sağlar. Bu, romanı "yerel bir darbe anlatısı" olmaktan çıkarıp, küresel bir siyasal tahayyülün parçası haline getirir.

Bu çerçevede *Kırk Yedi'liler*, resmi tarihin görmezden geldiği deneyimlere alan açan bir edebi tanıklık metni olarak da okunabilir. Roman, ne yalnızca "zulmü teşhir eden" bir politik retorik ne de travmayı tamamen bireyselleştiren psikolojik bir anlatı kurar; ikisinin gerilimli kesişiminde gezinir.

Füruzan'ın romanı, biçimsel düzeyde de sosyal bilimsel okumalara açık bir yapı sunar. Metin, yoğun iç monologlar, geriye dönüşler, mektup parçaları, farklı sosyolektlerin (ağız, şive, sınıfsal dil) iç içe geçişi ve zengin yan karakter kadrosuyla çok sesli bir anlatı kurar.

Erzurum'dan İstanbul'a, Anadolu'dan Avrupa'ya (Almanya'ya giden işçiler vs.) uzanan mekânlar, yalnızca fon değil, ideolojik ve sınıfsal ayrımların somutlaştığı alanlar olarak da işlev görür. Cezaevi, karakol, sorgu odası, kenar mahalle; öte yanda Teşvikiye, apartman dairesi, üniversite kampüsü, Güllü Köşk… Emine'nin bu mekânlar arasında gidip gelmesi, hem sınıfsal hareketliliği hem de bu hareketliliğin doğurduğu yabancılaşmayı görünür kılar.

Kırık kronoloji, hatırlama anlarının zamansal olarak üst üste binmesi ve Emine'nin travmatik deneyimleriyle çocukluk anılarının iç içe geçmesi, romanı bellek çalışmaları açısından da verimli kılar. Romanın "şimdi" zamanı ile "geçmiş" zamanı arasında kesin bir sınır yoktur; her yeni işkence sahnesi, çocuklukta yaşanan bir haksızlık ya da aşağılanma deneyimini çağırır. Bu yapı, bireysel belleğin sürekliliği kadar, Türkiye'de devlet-toplum ilişkilerinin tarihsel sürekliliğine de alegorik bir gönderme içerir.

Kırk Yedi'liler, tek bir disiplinin sınırları içinde tüketilemeyecek kadar zengin bir metindir. Edebiyat sosyolojisi açısından bakıldığında, 1960–70'ler Türkiye'sinde sınıflar arası hareketlilik, kentleşme, eğitim ve siyasal radikalleşme süreçlerini kişisel hikâyeler üzerinden görünür kılar. Kozlu ailesinin taşradan kente, öğretmenlikten bürokratik güç odaklarına uzanan serüveni, modernleşme ile sınıfsal konum arasındaki gerilimi somutlaştırır. Siyaset bilimi açısından, sol örgütlenmeler, öğrenci hareketleri, devletin güvenlik aygıtı ve 12 Mart rejiminin pratikleri romanın arka planını belirler. Roman, teorik tartışmaları ayrıntılı biçimde aktarmasa da farklı siyasal

pozisyonlar arasındaki gerilimi karakterler arası ilişkilerde duyumsatır. Toplumsal cinsiyet çalışmaları için, Emine ve diğer kadın karakterler hem patriyarkal aile yapısı hem de erkek egemen siyasal alan içinde konumlandırılır; mağduriyet kadar özneleşme çabalarıyla da öne çıkarlar.

Tüm bu yönleriyle roman, sosyal bilimlerin 68 kuşağı, 12 Mart dönemi, siyasal şiddet, kuşak çatışması, aile yapısı, kadınlık deneyimi ve modernleşme tartışmalarına vazgeçilmez bir edebi kaynak sunar. Bununla birlikte eserin bazı sınırlılıkları da vardır. Devrimci hareket içindeki örgütsel ayrışmalar, teorik tartışmalar ve ideolojik farklılıklar, çoğu zaman arka planda kalır; odak daha çok bireysel deneyim ve duygusal kırılmalar üzerindedir. Bu tercih, romanı "insani" açıdan derinleştirirken, siyasal teori bakımından yer yer basitleştirici bir etki yaratabilir. Ayrıca 47'liler kuşağının fedakârlıkları ve idealizmi güçlü biçimde vurgulanırken, bu kuşağın kendi içindeki kör noktalarına, erkek egemenlik ilişkilerine ve kimi otoriter eğilimlerine yönelik eleştiri daha sınırlı kalır.

Buna rağmen *Kırk Yedi'liler*, Türkiye'nin yakın tarihini anlamaya çalışan sosyal bilimciler için hem tarihsel tanıklık hem de kavramsal düşünme imkânı sağlayan nadir romanlardan biridir. Siyasal şiddetin ve yenilginin yalnızca rakamlar ve büyük anlatılar üzerinden değil, tek tek hayatlar, bedenler ve ilişkiler üzerinden nasıl yaşandığını gösterir.

Sonuç olarak, Füruzan'ın *Kırk Yedi'liler*i, 1968 hareketi ve 12 Mart 1971 sonrasını yalnızca siyasal olaylar üzerinden değil; aile ilişkileri, sınıfsal konumlanmalar, kadınlık deneyimi ve bellek üzerinden ele alan güçlü bir edebi tanıklık sunar. Roman, siyasal şiddetin bireysel hayatlarda ve duygusal dünyalarda nasıl karşılık bulduğunu görünür kılarak, Türkiye'nin modernleşme sürecini ve devlet toplum ilişkilerini anlamaya yönelik önemli bir düşünme alanı açmaktadır.

Kaynakça

Füruzan (2018) *Kırk Yedi'liler*, 7. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Genceli, M. ve G. Şengül (2020) "Füruzan'ın Kırk Yedi'liler Romanında Sosyal Meseleler", *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*, 6(11), 211-234.

Şen, N. (2006) *Füruzan'ın Hayatı ve Edebi Eserleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.